

ISTORINIO JĖZAUS PĖDSAKAIS: PONCIJAUS PILOTO ATVEJIS

Arvydas Ramonas

Klaipėdos universitetas

Anotacija

Straipsnyje analizuojamas istorinis Jėzaus iš Nazareto gyvenimo ir veiklos kontekstas, jame – ir Poncijaus Piloto asmuo. Krikščionių tikėjimo centre visada buvo ir yra Jėzaus Kristaus figūra. Tad kristologija teologijos studijose užima svarbią vietą. Jokia teologinė studija nebus išsamios, nepabandžius giliau pažvelgti į Jėzų Kristų. Visais amžiais kristologijai teiktas ypatingas dėmesys, pastarųjų dešimtmečių, ypač XX amžiaus antrosios pusės, studijos ypač akcentuoja Jėzaus Kristaus istorinį asmenį ir jo kontekstą, kuriama aptinkama įvairių istorinių asmenų. Tarp jų – ir Poncijus Pilotas. Šis Romos imperatoriaus vietininkas valdė Palestiną kaip tik tuo metu, kai joje gyveno ir veikė Jėzus Kristus. Pateko į istoriją kaip vienas iš Jo teismo proceso dalyvių, bandžusių iš pradžių išteisinti Jėzų, bet galiausiai jį pasmerkusių ir „žydų rankomis“ pražudžiusių.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: Jėzus Kristus, istorija, Poncijus Pilotas.

Abstract

The article analyses the historical context of the life and activities of Jesus of Nazareth, and includes the person of Pontius Pilate. At the centre of the Christian faith has always been and is the figure of Jesus Christ. Therefore, Christology occupies an important place in theological studies. No theological study will be complete without a deeper look at Jesus Christ. Christology has received particular attention throughout the centuries, but studies over the last few decades, especially in the second half of the twentieth century, place particular emphasis on the historical person and context of Jesus Christ. In this context, various historical figures are found. This includes Pontius Pilate. This deputy of the Roman emperor ruled Palestine at the very time when Jesus Christ lived and acted in it. He entered history as one of his participants in the trial, initially trying to justify Jesus, but eventually condemning him and perishing with the “Jewish hands”.

KEY WORDS: Jesus Christ, History, Pontius Pilate.

Įvadas

Pagrindinis informacijos šaltinis apie Jėzaus iš Nazareto viešąjį gyvenimą yra Šventasis Raštas, ypač keturios Evangelijos, Pauliaus laišakai ir pan.,

kitaip tariant, krikščioniški šaltiniai. Kitų istorinių šaltinių (ne biblinių) yra nedaug. Iš pradžių Evangelija skelbta žodžiu, ji nebuvo labai įdomi ar patraukli, tai iš dalies galima paaiškinti tuo, kad šiuo laikotarpiu hebrajai nelabai vertino raštą, nes kultūra buvo verbalinė. Tik nuo II a. padaugėjo istorinių šaltinių, bet jie labiau susiję apskritai su krikščionybe, o ne su Jėzaus asmeniu.

Vienu tokių šaltinių galima laikyti pagonių filosofo Celso krikščionybės kritiką, į kurią reaguodamas Origenas sukūrė savo apologetiką (Penna, 2004, p. 49). Tekstų, kur būtų rašoma tiesiogiai apie Kristų, I–II a. yra mažai. Visų pirma tai apokrifai: egzistuoja dar maždaug dešimt evangelijų, kurios yra nekanoninės, paprastai tariant, neistorinės, netikros. Prie tokių apokrifų priskiriami ir vadinamieji „Piloto darbai“. Tai bandymas sistemškai išdėstyti šio Romos imperatoriaus vietininko Palestinoje darbus. Iš rimtesnių istorinių šaltinių dėmesio vertas žydų istoriko Juozapo Flavijaus tekstas „Žydų senovė“, kuriame užsimenama apie Jėzų iš Nazareto ir Joną Krikštytoją. J. Flavijus nebuvo atsivertęs į krikščionybę, tad, jei savo ataskaitoje mini šiuos asmenis, jiems teikė istorinę reikšmę. Visiškai atsitiktinai Kristų savo „Analuose“ pamini Kornelijus Tacitas. Jis buvo Romos imperijos metraštininkas ir rašydamas apie tai, kaip Neronas padegė Romą, užsimena apie Pilotą ir tai, kaip imperatorius kaltę dėl padegimo suvertė Kristaus sekėjams (Sanders, 1999, p. 63). Poncijų Pilotą mini ir Juozapas Flavijus bei Filonas iš Aleksandrijos. Dar apie Kristų trumpai užsimena Svetonijus, Plinijus Jaunesnysis, rašęs apie ano meto Bitinijos krikščionis. Jėzaus vardas paminėtas žydų „Babilonijos Talmude“ (Pie-Ninot, 2002, p. 346–351). Reikia pripažinti, kad beveik nėra patikimos informacijos apie ankstyvąjį Jėzaus gyvenimo laikotarpį, ypač jo vaikystę. Tai paaiškinama tuo, kad pirmiesiems Evangelijos skelbėjams istorinis kontekstas nelabai terūpėjo, tik Jėzaus figūra: Atpirkėjas, Išganytojas, Mokytojas ir pan. Kitaip tariant pirmuosiuose amžiuose skelbiant Evangeliją akcentuota soteriologija (išganymas), o ne istoriografija (kaip tiksliai gyveno Jėzus Nazarietis). Tačiau šiandien vis labiau gilinantis į ano meto judaizmo kultūrą, visą ano meto kontekstą, atrandama įdomių archeologinių, istorinių žinių apie kitus asmenis, pavyzdžiui, Erodą, Poncijų Pilotą, esenų bendruomenę, kuriai galbūt priklausė Jonas Krikštytojas ir visa eilė kitų. Pavyzdžiui, Poncijų Pilotą Rytų Stačiatikių Bažnyčia, ypač koptų ir etiopų, pripažįsta

kaip pozityvų asmenį, t. y. vos ne šventąjį, kuris bandė išgelbėti Jėzų nuo tragiškos mirties. Vakarų (Romos) krikščionybėje paprastai manoma, kad jis yra neigiamas asmuo, bailys ir žydu religinės valdžios pataikūnas, nekaltai nuteisęs Jėzų. Kad Pilotas nebuvo nuožmus valdytojas patvirtina ir naujausi archeologiniai, istoriniai tyrinėjimai. Nors apie jį tikrai labai mažai duomenų, kažkiek faktų paminėti galima.

Straipsnio objektas – istorinis Jėzus ir Poncijus Pilotas.

Straipsnio tikslas: išnagrinėti istorinį-kultūrinį I a. kontekstą, atskleisti Poncijaus Piloto svarbą Jėzaus tragiško likimo pabaigoje.

Darbo uždaviniai:

1. Glaustai apžvelgti Biblijos kristologinius metmenis.
2. Pristatyti Jėzaus iš Nazareto kultūrinį judaizmo kontekstą.
3. Atskleisti Poncijaus Piloto vaidmenį Jėzaus gyvenimo, bet ypač mirties, istoriniame kontekste.

Metodai: Šventojo Rašto hermeneutika, mokslinės teologinės literatūros analizė, interpretacija, sintezė.

1. Istorinio Jėzaus studijos

Istorinis Jėzus iš Nazareto visada domino krikščionis ir ne tik – ateistus ir šiaip besidominčiuosius religija. Šiuolaikiniame moksle neabejojama, kad šis asmuo išties gyveno, bet vis dar lieka neatsakytas klausimas apie jo istorinį kontekstą, sąlytį su judaizmu, tikrąsias išganyto intencijas. Taip yra todėl, kad kituose šaltiniuose, be kanoninių Evangelijų, apie Jėzų iš Nazareto, kaip minėta, labai mažai kalbama. Kaip žinia, Evangelijos yra jau tikėjimo „nuspalvinti“ tekstai, t. y. parašyti su labai aiškia intencija – pristatyti Jėzų Kristų kaip Dievo Sūnų, Mesiją, Išganytoją ir Viešpatį. Visai tai peržengia vien tik istorinio asmens ribas, nes norima papasakoti apie dievažmogį, koks šis asmuo ir buvo.

Pernelyg neišsiplėsdami glaustai paanalizuokime pastarojo šimtmečio pastangas „pasiiekti“ istorinį Jėzų. Iškart po Antrojo pasaulinio karo teologijos ir biblistikos mokslų dėmesys buvos skiriamas Jėzaus, Pauliaus ir kitiems Biblijos personažams. Istorinis Jėzus imamas sieti su skelbiamu ir tikimu, išpa-

žįstamu Kristumi. Pasirodė Reformuotosios Bažnyčios teologų Karl'o Barth'o ir Rudolf'o Bultmann'o veikalai. K. Barth'o teigimu, apie Kristų žinome tik tikėdami. Tuo tarpu R. Bultmann'as teigė, kad mes beveik nieko negalime žinoti apie Jėzaus gyvenimą ir jo asmenį, tad teologija turėtų susitelkti ne tiek ties Jėzaus viešuoju istoriniu gyvenimu, kiek ties kryžiaus skelbimu, t. y. tik ties povelykinės tikinčiųjų bendruomenės išpažįstamu Kristumi, kuris per kryžių atpirko žmoniją iš nuodėmių. 1953 m. R. Bultmann'o mokinys Ernest'as Kasemann'as vienoje iš savo paskaitų pateikė istorinio Jėzaus „naują klausimą“ (angl. *New Quest*), taip bandydamas atgaivinti istorinio Jėzaus svarbą krikščionių teologijai. Jo mokinys J. Jeremias, kuris nelabai bepritarė R. Bultmann'o mintims, 1960 m. tęsė šią protestantiškąją tradiciją. Jo nuomone, tikroji Naujojo Testamento analizė turi būti istorinio Jėzaus kristologija. Nuo tada protestantų ir katalikų teologų dėmesys istoriniam Jėzui neprarado savo aktualumo iki šiandien. Dėmesio centre vėl atsirado Jėzaus pamokslai ir kiti įvairūs jo viešojo gyvenimo aspektai: stebuklingi darbai, pamokymai, posakiai ir pan. Vis labiau gilinamasi į tai, kodėl buvo parašytos Evangelijos, kuo jos svarbios pirmajai krikščionių bendruomenei Jeruzalėje ir t. t.

Svarbu paminėti vadinamąjį „trečią klausimą“ (angl. *Third Quest*), kurį išskėlė E. P. Sanders'as 1985 m. publikuotoje knygoje „Jėzus ir judaizmas“. Šios naujos bangos biblinėje teologijoje esmė – siekis traktuoti Jėzų iš Nazareto judaizmo religijos ir kultūros kontekste, jo gimtojoje žmogiškoje istorinėje aplinkoje. Be to, Jėzaus skelbtoje kerigmoje bandyti išvelgti ryšį tarp to meto politikos ir teologijos, ieškoti istorinių motyvų, kodėl iš tikrųjų Jėzus buvo nukryžiuotas. Visa tai sukėlė entuziastingą naujų teologinių tyrinėjimų ir išvalgų proveržį, iš esmės „siekiant susieti krikščioniškąją kerigmą su jos istoriniu kontekstu, kad ji būtų suprantamesnė visiems, netgi netikintiesiems“ (Pie-Ninot, 2002, p. 333). Iš šios krypties teologų ir biblistų būtų galima paminėti vokiečius J. Gnilk'ą, R. Schnackenburg'ą ir H. Schurmann'ą. Apibendrinant bandymus analizuoti Jėzaus viešąjį gyvenimą galima pasakyti, kad Jėzus skelbė ir savo pavyzdžiu rodė Dievo karalystės atėjimą visam Izraeliui. Karalystės atėjimo laukimą artimoje ateityje, kuri jau buvo jo tarp Jėzaus klausytojų. Kadangi karalystės artėjimo skelbimas apima ir atsivertimą, Jėzaus žinioje išryškėja eschatologinė ir etinė dimensijos. Jėzus

nepadarė savęs savo mokymo centru. Vis dėlto žinia apie karalystės artėjimą neatsiejama nuo jo asmens – karalystė ateina per jo asmenį. Paties Jėzaus žodžiais tariant, jis yra pranašiška figūra, bet po Jo nebeįmanomas jokie kito pranašo atėjimas. Taigi Jėzaus skelbiamos karalystės prielaidos yra kristologinės: ryšys tarp asmens ir žinios patvirtina, kad žinios tiesa neatskiriama nuo jo asmeninio tikslo. Galiausiai istoriniam Jėzui priskiriamos teologinės funkcijos skiriasi nuo apie jį turimų istorinių žinių.

Skirtinos trys pagrindinės pozicijos:

1. Kai kurie autoriai, kaip D. Strauss'as, neigė istorinio Jėzaus teologinę svarbą. Šiai ekstremaliai pozicijai teologai šiandien iš esmės nepritaria.
2. Kiti teologai, kaip R. Bultmann'as, siekdami pagrįsti tikėjimo į Kristų faktą, teologiškai Kristaus nesiejo su istoriniu Jėzumi iš Nazareto. Taigi siekdamas numitinti Evangelijas autorius stengiasi atskirti povelykinės Bažnyčios tikėjimą į Kristų nuo istorinio Jėzaus iš Nazareto. Verta pabrėžti, kad vargu ar R. Bultmann'as būtų galėjęs kalbėti apie kryžiaus skelbimą, jei Jėzus nebūtų buvęs iš tiesų, t. y. istoriškai, nukryžiuotas.
3. Daugelis žymiausių šiandienos teologų Jėzui priskiria teologinį aspektą ir reikšmę, tai sieja su mūsų istorinėmis žiniomis apie Jį.

Kardinolo W. Kasper'io teigimu, „kristologijos išeities taškas yra tikėjimo į Kristų reiškinys, kuris yra išgyvenamas, skelbiamas ir praktikuojamas. Tikėjimą į Kristų lemia susitikimas su krikščionimis, kurie į Jį tiki. Originalus ir galutinis kristologijos turinys vis dėlto yra Jėzus Kristus, Jo gyvenimas, likimas, žodžiai ir darbai. Šia prasme galime teigti, kad Jėzus Kristus yra pirminis kristologijos kriterijus, o Bažnyčios tikėjimas Juo – antrinis“ (Kasper, 1989, p. 28–29).

2. Jėzaus mirtis ir Poncijus Pilotas

Kad suprastume geriau Poncijaus Piloto vaidmenį, būtina bent trumpam žvilgtelėti į Kristaus kančios istoriją, kuri gana ilga. „Hollywoodas“ yra sukūręs filmą „Kristaus kančia“, kur pamėginta detalai parodyti paskutines 24 Jo gyvenimo valandas. Visos Evangelijos, esant kai kuriems niuansams,

beveik sinchroniškai nupasakoja Jo kančią, mirtį ir prisikėlimą. Vienas išsamiausių pasakojimų yra Evangelijoje pagal Matą (Mt 26–28): pirmiausia Jėzus suimamas Alyvų sode, tada nuvedamas pas vyriausiąjį kunigą Kajafą (aukščiausioji žydų religinė valdžia), kur išgirsta kaltinimą, tada jau vedamas pas Ponciją Pilotą, Romos imperatoriaus vietininką Palestinoje.

Pateikiame Jėzaus pokalbį su juo. „Surišę nuvedė ir atidavė jį valdytojui Pilotui“ (Mt 27, 2).

„Jėzus stovėjo valdytojo akivaizdoje. Valdytojas jį klausė: „Ar tu esi žydų karalius?“ Jėzus atsakė: „Taip yra, kaip sakai“. Aukštųjų kunigų ir seniūnų skundžiamas, jis visai neatsiliepė. Tuomet Pilotas paklausė: „Ar negirdi, kaip baisiai tave kaltina?“ Bet jis neatsakė nė į vieną kaltinimą ir tuo be galo nustebino valdytoją. Šventės proga valdytojas buvo pratęs paleisti miniai vieną kalinį, kurio jį norėdavo. Tuomet jis turėjo garsų kalinį, vardu Barabas. Taigi, žmonėms susirinkus, Pilotas paklausė: „Katrą norite, kad jums paleisčiau: Barabą ar Jėzų, vadinamą Mesiju?“ Mat jis žinojo, kad Jėzų jie buvo išdavę iš pavydo. Sėdinčiam teismo krasėje Pilotui žmona atsiuntė įspėjimą: „Niekio nedaryk šiam teisiamajam! Šiąnakt sapne aš labai dėl jo kentėjau.“ Aukštieji kunigai ir seniūnai sukurstė žmones, kad prašytų paleisti Barabą, o Jėzų pražudytų. Tuomet valdytojas jiems tarė: „Katrą norite, kad jums paleisčiau?“ Jie šaukė: „Barabą!“ Pilotas paklausė: „Ką gi man daryti su Jėzumi, kuris vadinamas Mesiju?“ Jie visi rėkė: „Ant kryžiaus jį!“ Jis klausė: „O ką gi pikta yra padaręs?“ Bet tie dar garsiau šaukė: „Ant kryžiaus jį!“ Pilotas, pamatęs, kad nieko nelaimi, o sąmyšis vis didėja, paėmė vandens, nusimazgojo rankas minios akivaizdoje ir tarė: „Aš nekaltas dėl šio teismo kraujo. Jūs žinokitės!“ O visi žmonės šaukė: „Jo kraujas [tekrinta] ant mūsų ir mūsų vaikų!“ Tuomet jis paleido jiems Barabą, o Jėzų nuplakdinęs atidavė nukryžiuoti“ (Mt 27, 11–27).

Šis pasakojimas nėra tikslus teismo protokolas. Tarkim, evangelistas Jonas yra gerokai daugiau išplėtojęs šį susitikimą bei pokalbį, gvildenant Jėzaus karalystės ir Jo mirties priežastis (plg. Jn 18, 33–38). Tačiau visi Biblijos žinovai sutartinai pabrėžia – Jėzaus kančios ir mirties priežastis yra buvimas karaliumi. Pas Pilotą Jėzų atvedė todėl, kad pagal Romos imperijos jurisdikciją, žydų Sinedrijonas, aukščiausiasis jų teismas, neturėjo galios žmogų, kaltinamą šventvagyste, nuteisti mirties bausme, tad reikėjo politinio kaltinimo.

„Jėzus prisipažino esantis Mesijas, taigi pretendavo į karaliaus titulą, nors ir visiškai savaip. Pretenduoti į buvimą mesijiniu karaliumi reiškė politinį nusižengimą, už kurį persekiojo romėnų teisingumas“ (Ratzinger, 2011, p. 148).

Žvelgiant plačiau, t. y. tik kaip į bet kurį kitą istorinį asmenį, Jėzaus mirties priežastis yra viso jo gyvenimo veikla. Nerami Kristaus viešojo gyvenimo atkarpa – tie treji metai – lėmė tragiškas jo gyvenimo pasekmes: jis skelbė savo karalystės žinią, kuri labai nepatiko to meto religinei ir politinei valdžiai, pelnė liaudies palankumą, subūrė apie save sekėjų grupę, ypač dvylika mokinių, darė stebuklus, vadino Dievą savo Tėvu, kritikavo šventyklos kulto apeigas, konfrontavo su fariziejais ir pan. Todėl jo baigtis ir buvo tokia, kokia buvo. Jam, kaip niekam kitam, tinka posakis „mirė taip, kaip ir gyveno“. Jeigu pabandytume teologiškai interpretuoti Jėzaus mirtį, pirštųsi mintis, kad Poncijus Pilotas savotiškai „vykdė Dievo valią“, nes Kristus mirė ant kryžiaus už mūsų nuodėmes, taip Dievas Jame parodė savo meilę žmogui iki galo ir jį išganė. Teologinių svarstymų objektas yra ne tiek pats nukryžiuavimo faktas, kiek jo reikšmė, nes „mes skelbiame Jėzų nukryžiuotą, kuris žydams yra papiktinimas, pagonims – kvailystė. Bet pašauktiesiems – tiek žydams, tiek graikams – mes skelbiame Kristų, kuris yra Dievo galybė ir Dievo išmintis“ (1 Kor 1, 23–24). Apaštalas Paulius taikliai išreiškė šią mintį: „Jis yra miręs už visus, kad gyvieji nebe sau gyventų, bet tam, kuris už juos numirė ir buvo prikeltas“ (2 Kor 5, 15). Ši mintis visada liks slėpinys – kiek buvo suteikta galimybė žmogaus laisvos valios pasirinkimams, o kiek Dievo buvo iš anksto numatyta visa šita istorija. Nei Pilotas, nei Kajafas neturėjo prielaidų į Jį įtikėti, nepanašu, kad šie asmenys būtų pradėję juo sekti. Nuostaba kelia žinia, kad Kristų suėmus pabėga net patys ištikimiausi apaštalai, išduoda Judas, išsigina Petras. Šių žingsnių motyvas: arba pats Jėzus turėjo padaryti kažką tokio, kad rimtai būtų Juo suabejota, atsiskleisti kaip apgavikas, melagis, arba mokiniai iki galo nesusprato nei Jo paties, nei Jo mokymo, todėl Juo nusivylė. Pasak J. Moltmann'o ir kitų teologų, Jėzaus mirtis iš tiesų glaudžiai siejasi su jo viešuoju gyvenimu: Jėzus norėjo būti nukankintas ir visus savo veiksmus sąmoningai į tai kreipė. Jo mirtį nulėmė atmetimas, o ne nesusipratimas. Žydų religijos vadovams Jėzaus požiūris į įstatymą buvo piktžodžiavimas ir kėlė rimtą pavojų jų pačių statusui. Mirtis

buvo akivaizdus Jėzaus ištikimybės Evangelijos skelbimui rezultatas, suteikęs šiam skelbimui esminį pripažinimą (plg. Moltmann, 1991, p. 86–91). Biblisto B. F. Meyer'io teigimu, Jėzus suvokė mirtį kaip „išperkamąją auką“ už nuodėmes, kaip dangišką malonę nusidėjėliams. Į klausimą, ar Jėzus suvokė, kad miršta už viso pasaulio nuodėmes, B. F. Meyer'is, remdamasis Biblija, atsako, kad jis tikrai turėjo omenyje bent jau Izraelio tautą, kuri vėliau teologiškai „prasipletė“ iki visų tautų (plg. Meyer, 1992, p. 792).

Grįžkime prie istorinių duomenų analizės. Jėzuitų teologas J. Martin'as knygoje „Jėzus. Pilgrimystė“ teigia, kad visgi tiek žydai – vyriausiasis kunigas Kajafas, Anas, jo uošvis (minimas tik Evangelijoje pagal Joną), tiek Poncijus Pilotas „bando savo manevrais atsakomybę už Jėzaus mirtį priversti prisiimti ką nors kitą. (...) Tačiau galiausiai už mirtį atsakingas tampa Pilotas, nes vienintelis asmuo, turintis galią pasmerkti žmogų mirties bausmei, buvo Romos vietininkas. (...) Jėzui buvo įvykdyta mirties bausmė įsakius Poncijui Pilotui, bendradarbiaujant daliai žydų vadovybės iš Jeruzalės“ (Martin, 2016, p. 424–425).

Biblijos ir Artimųjų Rytų istorijos žinovas Daniel'is R. Schwartz'as teigia, kad Pilotą gana dažnai savo raštuose mini Juozapas Flavijus, Tacitas ir Filonas iš Aleksandrijos, tačiau jų užuominos yra ne tiek susijusios su šio asmens biografija, kiek su to meto Judėjos valdymu, ten kilusiais neramumais bei labai netiesiogiai su Kristaus mirties atveju. D. R. Schwartz'o teigimu, tai buvo penktasis Romos imperijos Judėjos prokuratorius. Jo asmens istoriškumą, be Evangelijų ir minėtų autorių, visu aiškumu patvirtina senovės mieste Cesarea Maritima 1961 m. atrastas archeologiniu požiūriu svarbus įrašas, patvirtinantis, kad Pilotas tikrai valdė Judėją, bei įrašai ant išlikusių ano metų pinigų (plg. Schwartz, 1992, p. 398). Šiandien sutartinai manoma, kad apskritai dėmesys jo asmeniui būtų gerokai mažesnis, jei ne pirmųjų krikščionių dėmesys jam dėl Kristaus teismo.

Poncijus Pilotas eiti prokuratoriaus pareigas paskirtas 27 m. po. Kr. Jo pirmtakas Valerijus Gratus valdė Judėją 11 metų. Pilotas Judėją valdė 10 metų, iki imperatoriaus Tiberijaus mirties 37 m. kovo mėn. Žurnalistė Candida Moss šiais metais pasirodžiusiame įdomiame straipsnyje apie Pilotą, pavadinimu „Naujausi archeologiniai radiniai patvirtina, kad Pilotas nebuvo toks blogas, kaip manėme“, teigia, kad Poncijaus Piloto įsakymu netoli Gerizimo kalno buvo nužudyta samariečių sukilėlių grupė. Po šio įvykio daugelis samariečių apskundė Poncijų Pilotą

Sirijos legatui Vitelijui. Jis buvo iškviestas pasiaiškinti į Romą, bet nespėjo susitikti su imperatoriumi Tiberiju, nes pastarasis mirė jam dar neatvykus. Daugiau apie Poncijaus Piloto likimą nelabai kas ir žinoma. Tai chronologiškai sutampa su jo pareigų pabaiga – buvo suspenduotas. Krikščionių rašytojas Euzebijus iš Cezarėjos (IV a.) rašo, kad Pilotas gyvenimą užbaigė savižudybe, būdamas 39 m. Tai patvirtinti ar paneigti yra sudėtinga. Aišku viena – po šio iškvietimo į Judėją nebegrižo (plg. Moss, 2019). Panašus atvejis minimas Evangelijoje pagal Luką: „Tuo pačiu metu atėjo keli žmonės ir papasakojo Jėzui apie galilėjiečius, kurių kraują Pilotas sumaišęs su jų aukomis“ (Lk 13, 1). Atšaukus Pilotą iš pareigų, keletą metų neskirtas joks valdytojas. Tik 44 m. atvyko naujasis Judėjos prokuratorius Kuspijus Fadas (lot. *Cuspius Fadus*).

Poncijus Pilotas visgi rūpinosi kraštu. C. Moss teigimu, naujausi archeologiniai kasinėjimai Jeruzalėje atskleidė, kad jo valdymo laikotarpiu Pilotas nutiesė grįstą kelią iš Jeruzalės šventyklos iki Silamo tvenkinio, minimo Evangelijose, kur ateidavo daugelis sergančiųjų pasigydyti. Prie to tvenkinio buvo ir Jėzus, stebuklingai pagydęs ligonį. Nėra tiksliai žinoma, kodėl Pilotas tiesė šį kelią? Ar siekė padėti sergantiesiems, kad gydymosi tikslais tiesiai iš šventyklos lengviau nueitų iki stebuklingo tvenkinio, ar tiesiog gerindamas valdomo miesto infrastruktūrą, ar atvirkščiai – skatinamas noro įsiteikti aukštiesiems kunigams, nutiesė kelią nuo tvenkinio iki šventyklos, kad žmonės lengviau pasiektų šventovę. Archeologų teigimu, tai atskleidžia humaniškąją Piloto asmens pusę. Iš esmės jis nebuvo tironas (plg. C. Moss, 2019). Visgi jo asmenybei būdingos dviprasmybės, pavyzdžiui, Filonas iš Aleksandrijos aprašo Poncijų Pilotą buvus kraugeriską vadovą, nuožmų biurokratą, piktnaudžiaujantį savo valdžia, negailestingą kaliniams ir nuteistiesiems (plg. Schwartz, 1992, p. 398). Bet kuriuo atveju Pilotas nesiskyrė nuo kitų tokio tipo valdytojų. Kaip minėta, visi teisiniai dalykai Judėjoje priklausė nuo Poncijaus Piloto, bet apie teismo procesą žinome tik iš Kristaus atvejo. Kitų duomenų neišlikę. Jo pareiga buvo ne tik nuteisti ar išteisinti, bet labiau rinkti mokesčius, tinkamai paskirstyti skiriamus pinigus provincijai iš imperijos biudžeto, teikti ataskaitas Romai (plg. Schwartz, 1992, p. 397). Panašu, kad Poncijus Pilotas turėjo didelius įgaliojimus, daug kur veikė laisvai, jo „rankos buvo atrištos“. Tą liudija ir užuomina Evangelijoje pagal Joną, kur žydai vadina jį „Ciesoriaus draugu“ (Jn 19, 12).

Yra žinoma, kad pirmaisiais amžiais buvo labai daug apokrifų, t. y. netikrų evangelijų, apie Jėzaus ir pirmųjų krikščionių gyvenimą. Tarp jų yra ir vadinamieji „Piloto darbai“. Tačiau jie atrodo suklastoti, neatitinkantys istorinės chronologijos, moksliniu požiūriu traktuojami kaip visiškai nereikšmingas dalykas, tiesiog pasakos, pramanai. Šio Romos prokuratoriaus valdymo laikas buvo gana ramus, kiek gali būti apskritai ramus ano meto politinėje, religinėje bei socialinėje aplinkoje. Romos imperija tuo metu vykdė pirmąją ekspansiją į Germanų kraštus, tiesa, nesėkmingai. Tai vienaip arba kitaip paveikė visą imperiją, nes rinktos lėšos išlaikyti kariuomenę. Žydai jau nuo Makabiejų sukilimo laikų (200 m. pr. Kr.) nekenė okupantų, tad savaime suprantama, kad nemėgo ir romėnų. Verta paminėti, kad 70 m. po Kr. imperijos generolas Titas visiškai užkariavo Jeruzalę, galutinai sugriovė šventyklą, sudegino miestą, pavergė tautą ilgiems šimtmečiams, kuri be savo valstybės išgyveno iki XX amžiaus vidurio, kai vėl buvo atkurta Izraelio valstybė. Neįtikėtinas tautos gebėjimas viską išgyventi. Tada iš jos buvo atimta „žemė, miestas ir šventykla“ (Ratzinger, 2011, p. 150).

Minint istorinius faktus, kurie susiję su Jėzaus teismu, galima teigti, kad Pilotas išties nebuvo iki galo įsitikinęs Jo kaltumu, sąmoningai bandė išvengti Jį nuteisti mirties bausme, kitaip tariant, nuoširdžiai nenorėjo Kristaus mirties. Jo sprendimas nebuvo kaip žmogaus, turinčio laisvą valią daryti taip, kaip liepia sąžinė. Didžioji dalis atsakomybės tenka aukštiesiems žydų kunigams ir kitiems vadovams, spaudusiems Pilotą nuteisti Kristų. Jei nebūtų kilę žydų pasipiktinimo dėl viešosios Jėzaus veiklos, romėnų valdžia niekad nebūtų mirties bausme nuteisusi tokio veikėjo kaip Kristus, nes Jis Romos imperijai nekėlė jokios grėsmės (plg. Schwartz, 1992, p. 399). Pirmųjų amžių krikščionys manė taip pat: už Kristaus mirties įvykdymą iš esmės atsakinga žydų tauta. Poncijus Pilotas parodijuotame teismo procese buvo antracilė figūra. Be to, toks autoritetingas krikščionių rašytojas kaip Tertulianas (lot. *Tertullianus*) teigė (II–III a. po Kr.), kad Poncijus Pilotas buvo įtikėjęs kai kuriomis krikščionybės tiesomis ir Jėzų laikė mažiausiai pranašu (plg. Schwartz, 1992, p. 400). Todėl šiandien Koptų ir Etiopijos krikščionių Bažnyčiose jis laikomas šventuoju. „Romos prefektas Evangelijose visiškai realistiškai rodomas kaip vyras, mokantis šiuurkščiai įsikišti, jei to prireikia

viešajai tvarkai palaikyti. Tačiau jis kartu supranta, jog Roma pasaulyje įsiviešpatavo ir dėl palankumo svetimoms dievybėms bei Romos teisės taiką steigiančios galią. Toks jis ir iškyla prieš mus Jėzaus teismo procese“ (Ratzinger, 2011, p. 152). Be to, J. Ratzinger'is pabrėžia, kad Poncijus Pilotas nerado nieko, kas būtų verta mirties bausmės. Religiniai dalykai Poncijaus Piloto nedomino, nes Jėzaus Karalystė buvo „ne iš šio pasaulio“, reiškia nesmurtinė. Kristus nekėlė jokios grėsmės imperijai. „Pilotą turėjo stebinti, kad Jėzaus tėvynainiai elgėsi kaip Romos gynėjai, kai, jo žiniomis, būtinybės įsikišti nebuvo“ (Ratzinger, 2011, p. 152).

Poncijus Pilotas mėgina visaip Jėzų išteisinti ir pristato Jį *Paschos* amnestijai, manydamas, kad šia proga tikrai pavyks jį išgelbėti nuo mirties. Tačiau dar didesnei jo nuostabai, minia pasirenka nusikaltėlį Barabą. Ji turėjo balsą skelbiant amnestiją. Tad Piloto padėtis dar labiau komplikavosi. Galima teigti, kad šio teismo procese vienintelis Jėzaus šalininkas bebuvo pats Pilotas, kitų nebuvo: išsigando, išsilakstė, bijojo. Tai svarbi aplinkybė, leidžianti iš tiesų suvokti, kad nebuvo „antro balso“, nebuvo to, kuris galėtų palaikyti Jėzų. Vien tik kaltintojai. Pilotas prisibijojo Jėzaus. Gal šioje vietoje atsiskleidžia labai žmogiška ir kažkiek jo sąžinę prakalbinusi tiesa – Jėzus tikrai ne politinis maištininkas. Evangelijoje pagal Joną skaitome tokius žodžius: „Išgirdęs šiuos žodžius, Pilotas dar labiau nusigando“ (Jn 19, 8). Jie nuskambėjo iš žydų minios, kuri kaltino Kristų tuo, kad save laikė Dievo Sūnumi. „Tokie asmenys kaip Pilotas skaitėsi su dievų ar bent panašių būtybių pasirodymo žmogaus pavidalu galimybe“ (Ratzinger, 2011, p. 157). Taigi apskritai Poncijus Pilotas nebuvo tiesioginis ir pagrindinis Kristaus teisėjas. „Žydai nuteisė Jėzų mirties bausme dėl to, kad Jis dėjosi Dievu, ir įžvelgė pavojų Jo sekėjuose, kurie tariamai pažeidė Įstatymą ir tradicijas“ (Lizzi Testa, 2007, p. 263).

Išvados

Žvelgiant teologiniu žvilgsniu, Kristaus mirtis buvo reikšminga, nes Jo kančia ir mirtis ant kryžiaus atvėrė duris į amžinąjį gyvenimą, džiaugsmą. Jo krauju įvykdytas atpirkimas suteikia tikintiesiems galimybę išvysti garbingą Dievo veidą. Mūsų mirtis yra nugalėta Kristaus mirties (Ciola, 2017, p. 168).

Per Kristaus mirtį ir prisikėlimą tikintieji įprasmina savo mirtį, kad vėl gyventų. Kristus puikiai suvokė, kad Jo skelbtoji žinia yra dovana žmonėms iš aukštybių, tai religinis lobis. Per Jo mirtį atleidžiamos nuodėmės, įvyksta Dievo ir žmonių sutaikinimas, vargas įveiktas, mirties viešpatavimas sustabdytas. „Kristus savo mirtį suvokė kaip savo gyvenimo dovanojimą Paskutinės vakarienės stalo bendrininkams: tai yra mažiausia, ką galima pasakyti. Mirdamas gana aiškiai suvokė, už ką miršta“ (Penna, 1999, p. 165). Šiuo požiūriu galime tvirtinti, kad ne tiek Kristaus įvykis yra didis istorinis įvykis, kiek pati istorija tampa dideliu krikščionišku įvykiu. Šiandienos Biblijos ir dogminės kristologijos studijos remiasi istoriniais faktais. Naujausiuose Kristaus gyvenimo tyrinėjimuose bandoma žvelgti į visą Jo gyvenamojo laikotarpio kontekstą, ypač analizuojant judaizmo religiją ir kultūrą. Kristus visų pirma buvo žydas, taigi ir visa šios tautos kultūra bei tikėjimas turėjo įtakos Jo veiklai. Tačiau Jis, būdamas Dievo Sūnumi, peržengė konkrečios religijos ribas, nubrėždamas naujus horizontus į Dievo karalystę, kuri pasireiškė jau nebe per Įstatymą (Torah), bet Jo paties asmenyje.

Su istoriniu Jėzaus iš Nazareto asmeniu susiję daugybė kitų asmenų: imperatoriai, valdytojai, maištininkai ir pan. Ypač vertas dėmesio yra Poncijaus Piloto asmuo, nes tuo metu jis Judėjos regione buvo Romos imperijos prefektas, tiesiogiai atsakingas už politinės taikos palaikymą visame krašte. Evangelijos mini, kad teisiškai Poncijus Pilotas buvo atsakingas už Kristaus mirtį, nes Romos imperijoje tik Romos vietininkas galėjo kažką nubausti tokia mirtimi. Tačiau Evangelijų ir istoriniai faktai byloja, kad toks vienpusis požiūris būtų pernelyg siauras. Nebuvo nei geresnis, nei blogesnis. Darė ir gerų darbų (tvarkė Jeruzalės infrastruktūrą, tiesė kelius, stengėsi užtikrinti taiką šioje imperijos provincijoje), kartu nuožmiai malšino sukilimus, baudė nusikaltėlius, saugojo savo pareigas, bendravo su imperatoriumi ir nuosekliai jam teikė ataskaitas apie esamą padėtį. Yra išlikę net tariamų imperatoriaus Klaudijaus laišakai apie tai, kad jis pasibaisėjo, kaip Poncijus Pilotas nekaltai nubaudė Kristų, „Dievo žmogų“, mirties bausme ir už tai skyrė jam griežtą nuobaudą. Bet šis tariamas tekstas datuojamas tik V amžiumi, taigi vėlyvas ir nepatikimas, priskiriamas vadinamajai „Adajos doktrinai“, kuri iš esmės laikoma apokrifu (plg. Bettolo, 2007, p. 1092). Taigi dėl Kristaus mirties

buvo atsakingas ne vienas asmuo, pradedant vyriausioju kunigu Kajafu, jo uošviu Anu, vietiniu karaliumi Erodu, Sinedrijų (Parlamentu), paprastais žydais, tautos seniūnais, be to, Judu Iskarijotu, netiesiogiai – ir Poncijumi Pilotu. Svarbų vaidmenį Kristaus teismo procese suvaidino paprastos, nepalankiai susiklosčiusios aplinkybės, kad teismo metu nebuvo nė vieno, kuris būtų palaikęs Jėzų. Buvo tik viena pusė, kuri žūt būt norėjo Jo mirties. Poncijus Pilotas, žvelgiant žmogišku žvilgsniu, vargu ar galėjo esant tokiai situacijai atsilaikyti ir pasielgti kitaip nei pasielgė. Jis negalėjo rizikuoti savo karjera dėl kažkokio niekam nežinomo, eilinio, kaip tuo metu atrodė, religinio maištininko. Poncijus Pilotas nusiuntė suimtą Jėzų pas vyriausiąjį kunigą Kajafą, paskui pas Erodą, tada nuplakė, manydamas, kad to pakaks, paskui bandė taikyti *Paschos* amnestiją ir, didžiai jo paties nuostabai, visa tai nieko nereiškė. Minia šaukė: „Ant kryžiaus Jį“. Tada, „nusišlovęs rankas, atidavė Jėzų nukryžiuoti“ (Mt 27, 24–25).

Poncijus Pilotas buvo šaltai mąstantis pragmatikas, puikiai suvokęs, kad Jėzus yra nekaltas teisiniu, (lot.) *pax romana* požiūriu. Kartu jis suvokė, kad „nekaltojo išteisinimas atneštų žalos ne tik jam asmeniškai – tokia baimė tikrai buvo lemiamas jo elgesio motyvas, – tai taip pat sukeltų dar didesnę nepasitenkinimą ir neramumus, kurių Paschos dienomis kaip tik ir reikėjo išvengti“ (Ratzinger, 2011, p. 161). Jis stengėsi išlaikyti taiką ir taip manėsi nuraminsias savo sąžinę. Iš pirmo žvilgsnio tuo metu taip ir atrodė. Jeruzalės miestas per šventes liko ramus. Bet labai trumpam. To Poncijus Pilotas negalėjo įžvelgti, kaip ir numatyti savo paties baigties, tad gal netiesiogiai šiuo požiūriu ir nepakaltinamas...

Literatūra

- Bettiolo, P. (2007). Siria (I–VII secolo). *Letteratura patristica*. San Paolo, p. 1091–1113.
- Ciola, N. (2017). *La rilevanza del nesso storia – fede per la cristologia. Alcuni punti fermi. Ricerca storica su Gesù. Bilanci e prospettive*. Edizioni Dehoniane Bologna, p. 165–198.
- Kasper, W. (1989). *Gesù il Cristo*. Brescia: Queriniana.
- Lizzi Testa, R. (2007). Chiesa e impero. *Letteratura patristica*. San Paolo, p. 281.
- Martin, J. (2016). *Jėzus. Piligrimystė*. Vilnius: katalikų pasaulio leidiniai.
- Meyer, B. F. (1992). Jesus Christ. *The Anchor Bible Dictionary*, Vol. 3. New York:

- Doubleday, p. 773–796.
- Moltmann, J. (1991). *Trinita e Regno di Dio, La dottrina su Dio*. Brescia: Queriniiana.
- Moss, C. *New Archaeological Evidence Shows Pontius Pilate Not as Bad as We Thought*.
Prieiga internete: <https://www.thedailybeast.com/pontius-pilate-not-as-bad-as-we-thought-new-archaeological-evidence-triggers-reassessment> [žiūrėta 2019-12-17].
- Penna, R. (1999). *I ritratti originali di Gesù Il Cristo. Inizi e sviluppi delle cristologia neotestamentaria, II. Gli sviluppi*. San Paolo.
- Penna, R. (2004). *Il DNR del cristianesimo. L'identità cristiana allo stato nascente*. San Paolo.
- Pie-Ninot, S. (2002). *La teologia fondamentale*. Brescia: Queriniana.
- Ratzinger, J., Benediktas XVI. (2011). *Jėzus iš Nazareto, Nuo įžengimo į Jeruzalę iki prisikėlimo*. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai.
- Sanders, E. P. (1999). *Istorinis Jėzaus asmuo*. Kaunas: Šviesa.
- Schwartz, D. R. (1992). Pontius Pilate. *The Anchor Bible Dictionary*, Vol. 5, New York: Doubleday, p. 395–401.
- Šventasis Raštas. Senasis ir Naujasis Testamentas*. (1998). Vilnius: Lietuvos Katalikų Vyskupų Konferencija.

FOLLOWING THE HISTORICAL JESUS: THE CASE OF PONTIUS PILAT

Arvydas Ramonas

Summary

Historical Jesus of Nazareth has always been interested in Christians and non-Christians, atheists, and anyone interested in religion. In modern science, there is no doubt that such a person has lived historically. But the question of his historical context, his contact with Judaism, his true salvation intentions, remains open. Immediately after World War II, theological and biblical sciences focused on Jesus, Paul and other biblical characters. The historical Jesus is associated with the proclaimed and faithful Christ. The works of Karl Barth and Rudolf Bultmann of the Reformed Church appeared. According to K. Barth, we know about Christ only through faith. Meanwhile,

R. Bultmann argued that we know almost nothing about Jesus' life and his person, so theology should focus not so much on Jesus' public historical life as on the proclamation of the cross, only at Christ's confession of the Easterly community of believers who atoned for mankind's sins. In the 1953, one of his lectures, Ernest Kasemann, a disciple of Bultmann, introduced the "New Quest" of historical Jesus in an attempt to revive the importance of historical Jesus for Christian theology. His apprentice, J. Jeremiah, who did not strongly agree with Mr Bultmann's ideas, went on to teach in 1960, continued this Protestant tradition. In his view, the true analysis of the New Testament must be the Christology of the historical Jesus. Since then, Protestant and Catholic theologians' attention to historical Jesus has not lost its relevance until today. Jesus' sermons and other aspects of his public life reappeared in the spotlight: miraculous works, teachings, sayings, and so on. There is a growing focus on why the Gospels were written, how important they are to the first Christian community in Jerusalem, and so on etc. It is important to mention the so-called "Third Quest", raised by E. Sanders in 1985, publishing the book "Jesus and Judaism". At the heart of this new wave in biblical theology is the aspiration to treat Jesus from Nazareth in Judaism in the context of religion and culture, in his native human historical environment. In addition, to try to discern the connection between the politics and theology of Jesus at the time of the proclamation of Jesus, to look for the historical reasons why Jesus was actually crucified. All this has led to an enthusiastic breakthrough in new theological explorations and insights, essentially in order to link Christian *kerigma* with its historical context to make it more understandable to everyone, even unbelievers.

In order to better understand the role of Pontius Pilate, it is necessary to take a brief look at the history of Christ's suffering. She is long enough. There are several versions of the trial in the Gospels. For example, Mt 27.11–27; John 18.33–38. Pontius Pilate was appointed in his duties in 27-th year AD. His predecessor Valerius Gratus ruled Judea for 11 years. Pilate ruled Judea for 10 years, until Emperor Tiberius died in 37 AD March. All the Jews – Caiaphas the high priest, Ann, his father-in-law (only mentioned in the Gospel according to John), and Pontius Pilate try to make someone else take

responsibility for Jesus' death by their manoeuvres. But ultimately Pilate becomes responsible for the death, for the only person with the power to condemn a man to death was a Roman deputy. Jesus was executed at the behest of Pontius Pilate, in collaboration with a section of Jewish leadership from Jerusalem. As for the historical facts concerning the trial of Jesus, Pilate was certainly not definitively convinced of His guilt, deliberately avoiding being sentenced to death, in other words, sincerely not wanting the death of Christ. His decision was not like a man with complete free will at that time to do as the conscience would command. Much of the responsibility lies with the Jewish high priests and other leaders who put great pressure on Pilate to convict Christ. Had it not been for the resentment of the Jews over Jesus' public activities, the Roman authorities would never have condemned a person like Christ to the death penalty. He posed no threat to the Roman Empire.

The Gospels mention that Pontius Pilate was legally responsible for the death of Christ, because only the Roman deputy in the Roman Empire could punish someone with such death. However, the deeper Gospel and historical evidence suggests that such a one-sided approach would be too narrow. The Pilot was no different from any other similar locals in, say, Spain or Galia. He was neither better nor worse. He did some good deeds (maintaining Jerusalem's infrastructure, building roads, striving for peace in this province of the empire), but at the same time fiercely suppressing insurgencies, punishing criminals, protecting his office, communicating with the emperor, and reporting consistently to the emperor. Even the alleged letters from the Emperor Claudius that the Emperor was appalled at Pilate's innocent punishment of Christ, the "man of God", were executed and punished Pontius severely. But this supposed text is only dated to the V century, so very late and unreliable, attributed to the so-called "Doctrine of Adaya", which is basically considered an apocryphal.

The Pilot was a cold pragmatist. He was well aware that Jesus was innocent from a legal, *pax romana* point of view. But he also realized that justifying the innocent would not only harm him personally – such fear was certainly the decisive motive for his behavior – it would also lead to even more frustration and turmoil that had to be avoided in *Pascha* days. He was trying to keep the peace, and so he thought to calm his conscience. At first glance,

that was what it looked like at the time. The city of Jerusalem remained calm during the holidays. But for a very short time. Pilate could not see it, so indirectly in this sense he was not to blame... The very simple, unfavourable circumstance that there was no one to support Jesus during the trial played a very important role in Christ's trial. There was only one side who desperately wanted His death. From a human perspective, the pilot could hardly stand up to the situation and act differently than he did. He could not risk his career for something unknown to anyone, a regular religious insurgent at the time. For these reasons, Pilate is considered a saint in the Coptic and Ethiopian Christian churches today. The Roman prefect is shown in the Gospels in a very realistic way as a man who can learn to intervene severely when it comes to public order. At the same time, however, he understands that Rome has reigned in the world for the sake of alien deities and the peace-making power of Roman law. Such is the case with us in the trial of Jesus.